

Fjällkon

SVENSK FJÄLLRASAVELS TIDSKRIFT nr 1/2016

IVAN MED 73 BORN

KALLELSE

TILL

ÅRSSTÄMMAN

2016

VÄLKOMNA TILL ROSLAGEN 29 – 31 JULI 2016
Plats: Väddö

FREDAGEN DEN 29 JULI

Kl 14.00:

Samling vid SLU:s försöksgård vid Lövsta utanför Uppsala. Visning av de 300 korna. Därefter färd till Väddö och inkvartering i stugor tillhöriga Barnens Ö koloniområde

Ca kl 18.00:

Grillmiddag hos familjen Ekeberg/Sabelström på Granö in- klusive visning av familjens djur

LÖRDAGEN DEN 30 JULI:

Kl 09.00:

Allmänt koprat
Föredrag om kosjukdomar m m av veterinär Cecilia Ekeberg Besök på Väddö Gårdsmejeri i Älmsta och lunch
Mer koprat

Kl 18.00:

Stämmomiddag på Edblads restaurang i Gåsvik

SÖNDAGEN DEN 31 JULI:

Kl 09.00-13.00:

Årsstämma
Lunch
Avslutning

Kostnaden för stämman inklusive boende och måltider blir 1 800 kr.

Sista anmälningsdag onsdagen den 1 juni
till Birgitta Ekeberg Sabelström
tel 0735-739380 eller
birgitta.sabelstrom@advokaterna.com.

Birgitta svarar också på frågor.

Alla resor företas med egen bil eller samåkning. Goda möjligheter till bad.

REDAKTÖRSORDET

Svensk Fjällrasavel

Dags för årets första tidning! I Norrbotten så har en rätt så rejäl vinter ersatts med en mycket varm och tidig vårvinter. Det gör inte ont med sol!

Detta nummer innehåller en resumé över de 20 första åren för föreningen. En glimt från träffen i Enköping. Styrelsen har med sitt stora projekt för året, den nya avelsplanen som måste finnas godkänd för natt fjällkorna ska vara stödberättigade. Ni kan läsa om det nya avelsupplägget för hur vi ska jobba med fjällrasen för att hjälpas åt att nå nånvarnt med arbetet. Samt en reflektion kring hur vi ska tänka kring de mer extensivt drivna delen av rasen.

Detta nummer rymmer inte fortsättningen på artikeln om "klimatsmart matproduktion" den får komma med i nästa nummer då vi även har med ett gårdsreportage från Tina och Robert Eklundh.

Kom ihåg att skicka in ansökan om stöd för hotade raser innan den 21 april!!! Har ni inte fått blanketter nu så får ni inga utskickade med automatik, ring in och beställ eller skriv ut från Jordbruksverkets hemsida.

Robert Nilsson

INNEHÅLL

Kallelse till stämma	s 2
Innehåll/Redaktörsord	s 3
Styrelsen/Livdjursannonser	s 4
Tjurfärder	s 5-7
Föreningen 20 år	s 6-15
Nytt avelsupplägg	s 16-19
Avelsplan	s 20-24
Fjällnära träff i Enköping	s 25
Fjällnära begreppet	s 26-27

Redaktör och Ansvarig Utgivare:

Robert Nilsson
Övre Svartlå 515
961 98 Boden
mobil: 070-663 21 92
korn@telia.com

Layout:

Emma Nilsson
Klubbacken 45
129 39 Hägersten
mobil: 073-803 40 83
emma.ingrid.karolina@live.se

Tryck:

Kph Trycksaksbolaget AB,
Uppsala

Tidningen Fjällkon är Svensk Fjällrasavels medlemstidning som ges ut ca 4 ggr per år. Däremellan skickas aktuell information ut. Annonseringen med radannonser i tidning och info-blad med t.ex. "Köpes/Säljes" är gratis för medlemmar.

Samtliga artiklar i Tidningen Fjällkon är författade av redaktionskommittén om ej annat anges. Åsikter framförda i signerade artiklar delas inte automatiskt av Svensk Fjällrasavel, utan är författarnas egna.

Tidningen får i korta drag citeras om källan anges. Eftertryck är dock förbjudet utan skriftligt tillstånd från Svensk Fjällrasavel.

ISSN 1401-7806

Utgivningsbevis PRV nr 21560

Medlemsavgift:

300:- insättes årligen helst på Svensk Fjällrasavels BG 5361-8070. OBS! Skriv ditt namn och adress!

Omslag:

Foto: Robert Nilsson

SVENSK FJÄLLRASAVEL

www.fjallko.se

Ordförande:

Karl-Gunnar Ekeberg
Granö 2465
760 40 Väddö
tel: 0176-545 71
mobil: 070-5763175

Vice ordförande:

Robert Eklundh
Ytterby 8
811 95 Järbo
tel/fax: 0290-705 25
mobil: 070-317 73 51
e-post: nilsesihyttan@telia.com

Kassör:

Evy Schale
Killhult
312 98 Våxtorp
tel/fax: 0430-311 18
e-post: evy@schale.se

Sekreterare:

Anna Axelsson
Tennänget 25
796 91 Älvdalen
mobil: 073-065 48 45
e-post: anaxxel@hotmail.com

Ledamöter:

Elena Lantz
Myckelgensjö 307
895 92 Bredbyn
mobil: 070-673 86 06

Josefin Höglund
Rössjö 210
893 95 Sidensjö
mobil: 073-0560015

Louise Westerberg
Ormön 116
742 92 Gräsö
mobil: 070-311 22 03
e-post: gimskog@banhof.se

Suppleanter:

Lars Halvarsson
Perjosvägen 5
782 75 Malungsfors
mobil: 073-028 00 01

Anders Söderberg
Blecket-Bergvägen 29
795 92 Rättvik
mobil: 076-127 63 05

Ivan Eriksson
Torsvi Svanviken
745 99 Enköping
tel: 0171-830 35

Valberedning (s. k.):

Lars-Göran Lindgren
Velinga sjogerdala 2
522 92 Tidaholm
mobil: 070-673 86 06

Revisor:

Tove Klackenborg
Valdemarsbergsvägen 4
451 43 Uddevalla
mobil: 070-3897760
e-post: tovekla@gmail.com

Livdjursförmedling:

Mårten Dahlberg
Mariebergs Gård 1296
872 96 Bjärträ
tel: 0612-532 67
fax: 0612-531 07
OBS! Tel. tid måndagar
12-13

Stambokföring:

Robert Nilsson
mobil: 070-663 21 92
e-post: korn@telia.com

Renrasighetsintyg:

Robert Eklundh
mobil: 070-317 73 51
e-post: nilsesihyttan@telia.com

Fjällnärakommitté:

Ivan Eriksson (s. k.)
Torsvi Svanviken
745 99 Enköping
tel: 0171-830 35

Lars-Göran Lindgren
Lars Halvarsson

Avelskommitté:

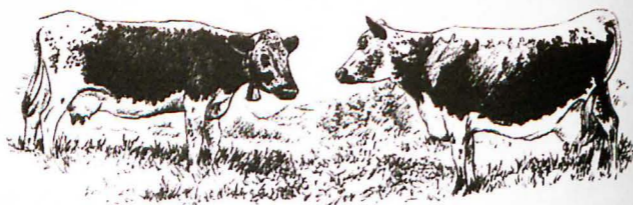
Robert Eklundh (s. k.)
Mårten Dahlberg
Tomas Lundholm

Tidningen Fjällkon**Redaktör och**

Ansvarig Utgivare:
Robert Nilsson
mobil: 070-663 21 92
e-post: korn@telia.com

Hemsidesansvarig:

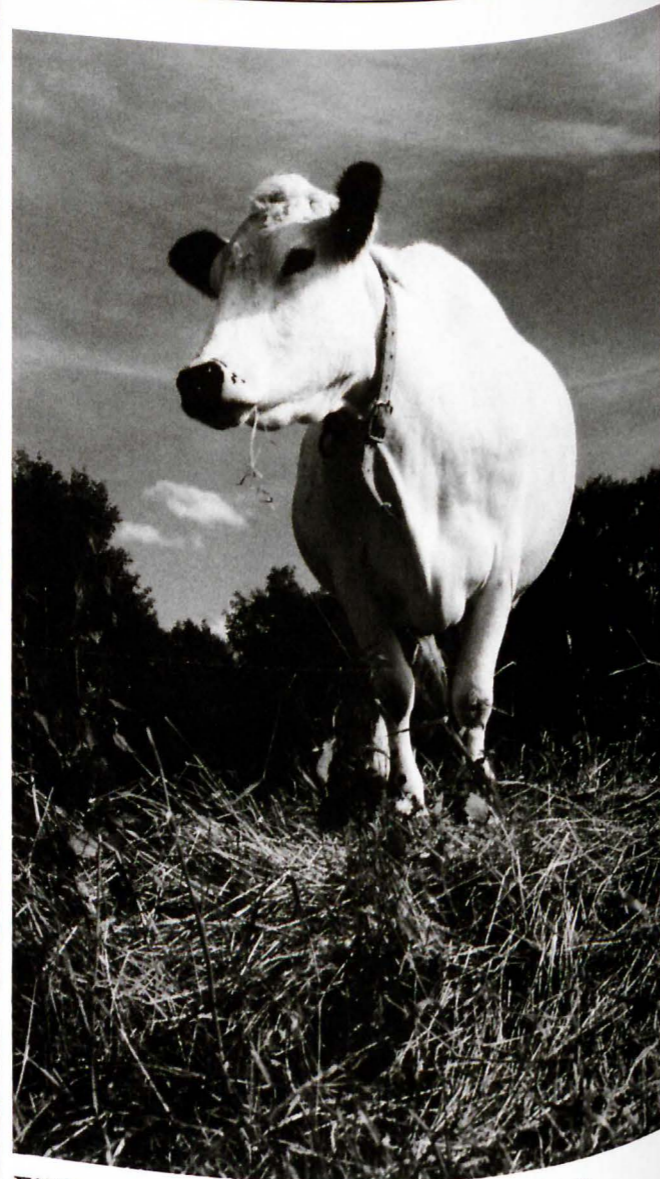
Görgen Majewski
Hantverkaregatan 53c
265 36 Åstorp
0738111560
e-post: gorgen@majewski.se

ANNONSER

2årig betäckningstjur
101 Storfnatt
e 4014 Back-Elis
u 136 Fjällgåva

Jan-Olof Johansson 073-5886174

Fjällko hos syskonen Abrahamsson och
Torsson, Torvalla. Foto: Arkiv

TJURFÄDER FÖR
KOMMANDE SEMINERINGAR**6856 Fred**

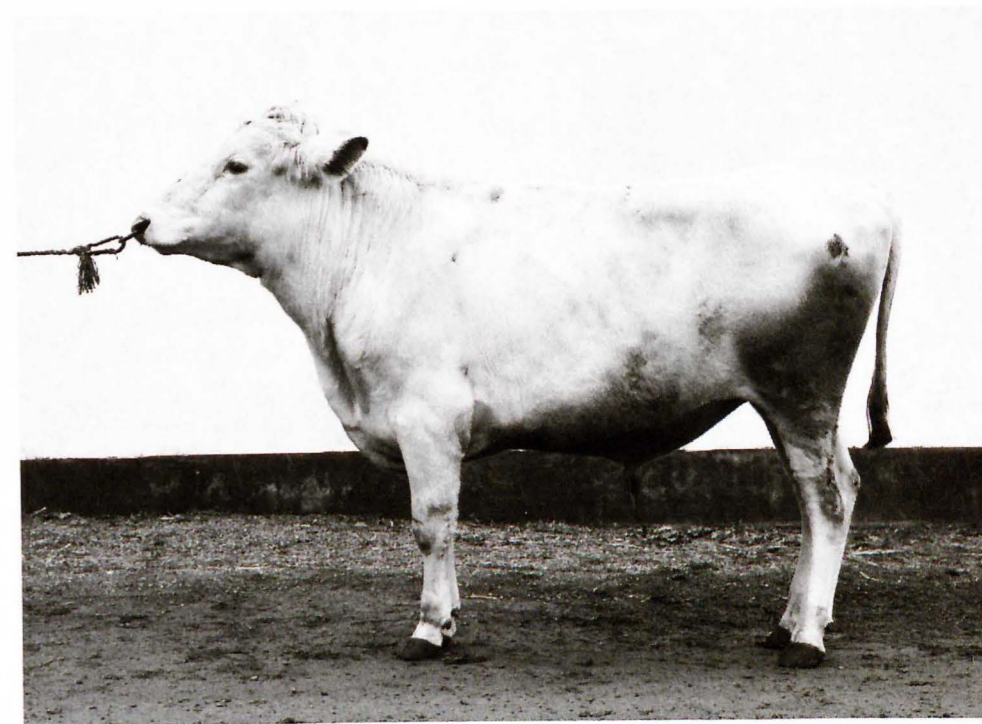
Far 6787 Laro
Mor 31 Freda
Morfar 6758 Bula

Under tiden 160501 - 160831 är det 6856 Fred kod nummer 3-6856

1283 Gandalf

Far 161 Smille
Mor 432 Hilja
Morfar 196 Ludde

Under tiden 160901 - 161231 är det 1283 Gandalf kod nummer 7-849

Svensk Fjällrasavel 20 år

1996 03 09 – 2016 03 09

Ordförande Ekeberg önskade att jag i tidningen skulle uppmärksamma att föreningen officiellt fyllt 20 år den 9 mars i år, med en innehållsrik artikel! Naturligtvis ska jag försöka att tillmötesgå den önskan. Det är nästan lite skrämmande att 20 år gått så fort, och att så mycket hunnit ändra sig under de åren (man börjar känna sig gammal). Många människor har anslutit sig till, jobbat för och sen lämnat föreningen under de gångna åren. Andra har varit med ända från början till dagens dato och nya kommer hela tiden till. Det sistnämnda gläder mig mest, att det hela tiden dyker upp nya medlemmar som fyller upp luckorna efter gamla medlemmar som av olika anledningar går vidare.

Måhända är det för att jag är uppvuxen inom, och med jordbrukets föreningsrörelse som jag tycker att det ändrat sig så mycket under de gångna åren? Att ett av föreningsrörelsens mål var att skapa en sorts konformitet och förutsägelser framtid står väl klart för envar som ser på dess historia. Samhällets reglering och styrning av jordbruket skapade för de bönder som blev kvar en sorts lagom förändringsfart som tycks "fattbar" jämfört med dagens förändringstakt. Det förtjänar dock att påpekas att för alla dessa tiotusentals mindre gårdar som rationaliserades bort under den tiden fanns ingen konformitet, där var förändringen total.

FJÄLLKON HÖLL PÅ ATT FÖRSVINNA

Idag efter 20 år med få meningsskiljaktigheter om avelsmål och inriktning på arbetet känns åren som föregick föreningens bildande som väldigt avlägsna. Jag har ju försökt beskriva scenariot i fjällkoboken och ska inte upprepa allt här men ibland kan det vara skäl att minnas att det faktiskt fanns en reell risk att fjällrasen skulle försvinna för gott. Just den trygga förändringslunken som staten och jordbrukets organisationer stod bakom gjorde att fjällrasen sakta men säkert klämdes ihop till nästan ett intet mellan från ovan pådyvlad korsningsavel och fortgående storleksrationalisering på gårdarna. Detta diskuterades livligt inom SKB-föreningens hägn under dryga 25 år fram till att vi gav upp tanken på att försöka bevara fjällrasen inom SKB rasen. Att det tog 25 år innan en fjällrasförening bildades får nog till stor del skrivas på det faktum att föreningsrörelsen inte fostrade fram rebeller utan mer sållade fram förvaltare!

När jag själv gick med i SKB föreningen och tog del av dess historia av avelsmässiga diskussioner så slog mig ändå aldrig tanken att det skulle gå att bilda något annat. Det kunde väl aldrig finnas nog många människor till en yt-

Fjällras Stämman 2007 hos Mårten Dahlberg, Bjärträ.

Foto: Eva Nilsson

Stämmomiddag första stämman 1996.

Foto: Arkiv

terligare koförening? Tanken från min sida var 100% inriktad på att förändra SKB föreningen mot en mer fjällrasorienterad avel och bort från korsningsaveln. Det brann i knutarna på alla sätt men tack vare WWFs insats med pengar till Projekt Rädda Fjällkon som startade 1993 så kunde de akuta problemen kring aveln tacklas utanför SKB-föreningen och frågan om en framtid innanför eller utanför SKB blev mindre akut, och en sakta men säker vridning av SKB föreningen via motioner till årsstämorna vidtog.

BERTIL HOVMARK RÖR TILL DET!

Men allt ställdes på sin spets hösten 1995, orkestrerat av dåvarande VD n för svensk avel Bertil Hovmark och SKB föreningens sekreterare Curt Johansson. Det som utlöste "den sista striden" och som i praktiken blev tvun som tippade lasset var tillsättningen av den avelskommitté som skulle sköta urvalet av den avelskommitté som skulle köpas in till seminverksamheten. Detta var en oerhört viktig position för i praktiken var det den kommittén som bestämde vart aveln tog vägen oavsett vad som sas på stämmor eller medlemsmöten.

Det var SKBs avelskommitté som bestämde om det skulle köpas in ytterligare en korsningstjur eller en renrasig fjälltjur. Efter SKB stämman i Västerbotten på sommaren 1995 var det en majoritet i styrelsen för att gå mot mer fjällrasmaterial i aveln och följaktligen var även avelskommittén som valdes på stämman inställd på den inriktningen. Detta sågs inte med blida ögon överallt och mot SKB styrelsens vilja kallade ovan nämnda herrar till en konferens i November 1995 som skulle ta upp inriktningen på aveln. Detta var i praktiken bara ett spel för galleriet, bakom SKB styrelsens rygg hade dess sekreterare Curt Johansson redan gjort upp med Bertil Hovmark om att han och två andra förespråkare av korsningsavel skulle ta över som avelskommitté. Vi fick efter en dags meningslöst prat höra av Hovmark att dåvarande Svensk avel inte hade någon skyldighet att lyssna på djurägarnas önskemål eller ta hänsyn till en av SKB föreningen vald avelskommitté. Hovmark menade att Svensk avel enbart var styrd av sina stadgar som sa att dom skulle verka för ekonomiskt fördelaktigt avelsmaterial och att i det begreppet rymdes inte nåt förlegat rastänkande.

Eftersom Svensk Avel då hade ett spermalager på över 200 000 doser sperma efter korsningstjurarna så var det nog egentligen mer deras ekonomi som styrde och inte deras medlemmars. Hovmark avsatte på sittande möte den av SKB föreningen valda avelskommittén och tillsatte sin egen och där stod vi långa i ansiktet med alla förhoppningar om att rädda fjällrasen inom SKB hägnet grusade. Men egentligen borde vi inte varit förvånade över Hovmarks agerande. Under sommaren 1995 hade "PRFs" veterinär Peder Jacobsson tagit fram ett unikt och smått revolutionerande koncept för spermasamling och infrysning i fält som testats i praktiken och fungerade utmärkt. Detta skedde ihop med en person som jobbade på en tjurcentral som under sommaren 95 fusionerades in i Svensk avel. Veckan innan planerad avresa för 1995 års spermasamling så fick vederbörande ett telefonsamtal från Hovmark om att om hon åkte iväg med Peder så hade hon inget jobb att komma tillbaka till! Idag framstår det som att skjuta mygg med kanon men är en bra bild på hur störda etablissemang var över att vi som bönder tog tag i aveln själva. Det förklarar också varför samarbetet helt enkelt bara inte fanns med Svensk Avel de första åren.

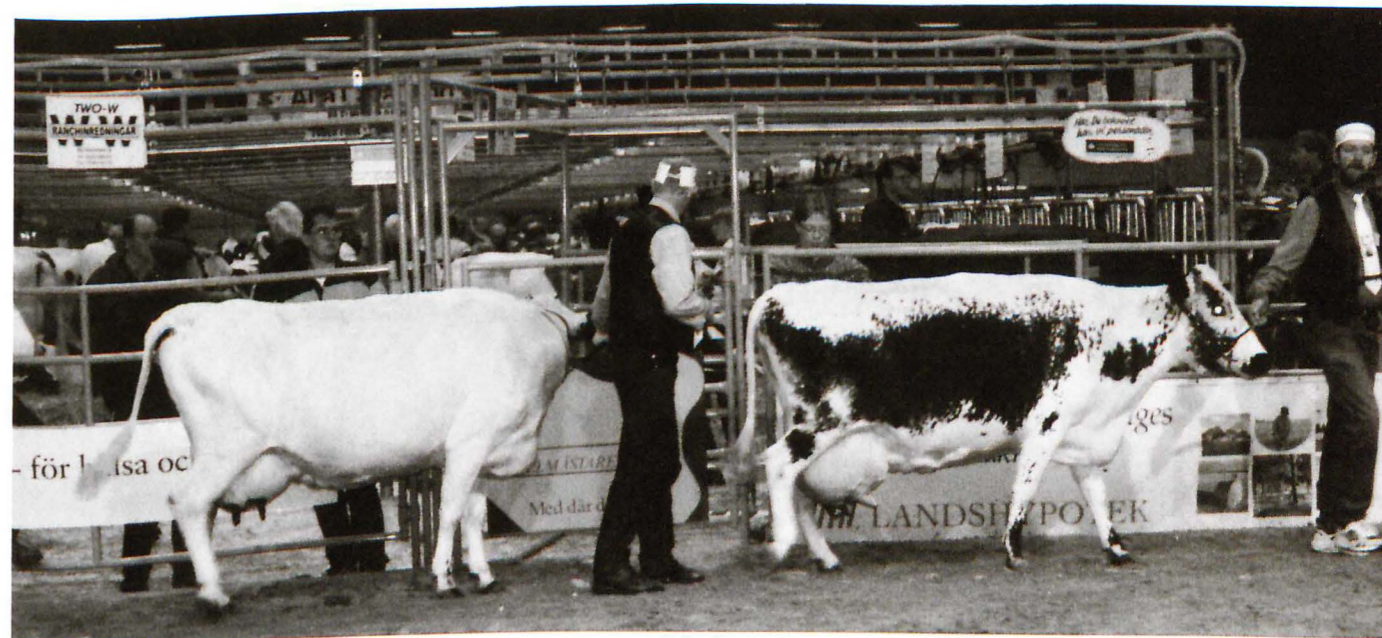

Sven Hammar Funäsdalen 1996.

Foto: Birgitta Karlsson

VID VÄGS ENDE, EN NY FÖRENING BILDAS

Nåväl, med ryggen mot väggen och med i praktiken ingen möjlighet kvar att effektivt jobba för fjällrasen inom SKB-föreningen så ringde jag på kvällen efter hemkomsten från det vi sen kallade "härdsmltekonferensen" upp Patrik Gyllenhammar. Jag frågade honom om det inte var dags att göra det vi dittills inte velat och bilda en enkom fjällrasförening fri från bråken kring aveln som följt med SKB

Elmia 1997, Göran Ceder och Sven Blomberg leder 170 Rara och 141 Molik.

Foto: Arkiv

begreppet. Han samtyckte och jag ringde Lennart Rosén för att höra om han ville vara med som redaktör. När han sa ja så vi visste att vi hade en som kunde göra tidningen, och då började arbetet. Det blev några dagars intensivt telefonerande landet runt, och en interimsstyrelse sattes ihop som skulle börja arbeta inför föreningens första ordinarie stämma som blev satt till 9-10 mars 1996.

Interimsstyrelsen bestod av Patrik Gyllenhammar Klintehamn som ordförande, undertecknad som vice ordf, Lennart Rosén Rönninge By som kassör och sekreterare och Göran Ceder Lövvånger, Sven Blomberg Stora Skedvi, Joachim Gustavsson Görshorva och Lena Lindberg Lima som ledamöter. Som suppleanter stod Mårten Dahlberg Bjärträ, Göran Lundström Fjälbyn, Anders Jonört Flarkbäcken och Berny Holm Mårtens Sproge och övriga namn som stod på det första utskicket som gick ut till djurägarna var Birgitta Karlsson Falköping, Eva Karlsson Våmhus, Rune Boström Uttersjöbäcken, Tomas Gunnarsson Edared och Peder Jacobsson Flöjel.

Bland de namnen fanns de största renrasiga

fjällrasbesättningarna, varav alla varit med i arbetet kring Projekt Rädda Fjällkon, så kontakterna var väletablerade och vi kom snabbt igång. Vi hade sparat pengar inom Projekt Rädda Fjällkon som ställdes till den nybildade föreningens disposition och med dom betalades tryckningen av det första numret av Fjällkon som i januari 1996 skickades ut till alla medlemmar i SKB föreningen. Där kallades det till föreningens första stämma i Furu-dal Dalarna. Dalakretsen av SKB föreningen hade varit ledande i kampen för fjällrasen och det kändes passande att föreningen officiellt startade i detta landskap. På den stämman valdes Interimsstyrelsen till ordinarie styrelse och tre suppleanter valdes Göran Lundström, Anders Jonört och Berit Runsten. Som revisorer valdes Gerd Arnquist Nordmaling och Margareta Holmgren Vindeln med suppleanter Ann-Sofie Sångberg Lökom och Tove Undin Sunne. Som synes är flera av namnen fortsatt aktiva i föreningen, några har lämnat oss och gått före till gröna ängder.

som gick tvärtemot den. Jag minns att Peder Jacobsson som vi lejde att samla sperma ute på gårdarna när PRF startade var tagen av engagemanget han mötte. När han skulle samla sperma hos Rune Boström och den store 1 Hubert skulle tas fram så var han nästan lite orolig för hur det skulle gå med 70årige Rune som gick lite dåligt och den store tjuren. Men det gick och när Rune såg sperman längst ut i provröret så berättade Peder att Rune knutit näven och sagt "revansch, äntligen får man upprättelse"! Så var känslan ute hos mer än en djurägare med fjällkor. Man hade känt sig motarbetade och undanskuffade av ett diffust avelsetablissemang och nu kunde man börja protestera handgripligt.

Men även om känslan var stark så krävdes mer för att arbetet skulle fungera, det går inte att sticka under stol med att vi hade tur med att stödet för hotade raser kom strax innan vi startade föreningen. Arbetet med att utforma det första regelverket kring stödet för hotade raser skedde under SKB föreningens tid och SKB styrelsen var helt införstådd med vad som skedde. Men med det stödet kom även möjligheten att få stöd för föreningens arbete,

Stämman 2002, Patrik Gyllenhammar. Foto: Arkiv

ENTUSIASM, ORGANISATION OCH EU

Naturligtvis var det entusiasmen kring att äntligen få börja jobba på allvar för fjällrasen som mer än nåt annat drev arbetet, det fanns ett uppdämt behov av att få protestera mot korsningsaveln via att jobba helhjärtat för nåt

Alerta monterarbetare på Elmia 2001.

Foto: Arkiv

Stämman 2002, Ronny Olsson Ove Falkensjö.

Foto: Arkiv

Styrelsen 2002.

Foto: Arkiv

och det är klart att när det bildades en enkom förening för fjällrasen så blev den Jordbruksverkets naturliga samarbetspartner. För mig som var helhjärtat emot EU medlemskapet var det en paradox att det var tack vare detta som svenska staten för första gången tvingades ta tag i bevarandearbetet och hjälpa till ekonomiskt. Men som allt med EU och jordbruksverket så blev det papper, mycket papper! Papper är som regel inte bönders starka sida och hade vi inte haft en rutinerad och välorganiserad ordförande i Patrik Gyllenhammar så hade det inte gått.

Jag har haft mer än en dust med Patrik genom åren när det gällt aveln, vilket även syns i tidningen, men jag kan ärligt säga att under åren med PRF och sen Svensk Fjällrasavel fick jag en mycket stor respekt för honom som administrativ ledare av föreningen, eller egentligen hela fjällrasbevarandet. Hade vi inte haft Patrik att luta oss emot när det gällt myndighetskontakter, skrivelser, förhandlingar, och mycket annat så hade vi inte lyckats. Visst fanns det av oss som kunde mer stamboksnummer och kolinjer, men föreningsarbetet bestod inte av enbart sånt, så ett är klart, utan Patrik inget

PRF och ingen förening! Det vet jag, för jag var med!

Naturligtvis går det heller inte att förbigå Lennart Roséns betydelse som tidningsmakare och förenings allt i allo. Det var ingen av oss då som trodde sig om att kunna sätta ihop en medlemstidning, och utan att Lennart hakade på så hade vi tvekat inför uppgiften. Att sen Lennart hade andra problem och efter några år orsakade föreningen stor skada och fick lämna sina uppdrag var tråkigt men ska en sån här gång inte förta betydelsen de första årens arbete. Vi som senare fick ta över hans arbetsuppgifter märkte att nog hade han gjort nytta också, det var inte bara enkelt att sköta det han gjort.

ÅREN HAR RULLAT PÅ

Tidning. Vi har sen starten gett ut över 80 tidningar med sammanlagt 2000 sidor, ingen bevarandeförening är i närheten av det! Alla ISSN registrerade och för kommande forskning tillgängliga i offentliga samlingar. Där kan nämnas Ulrika Tjälldén som ställde upp som redaktör när tiden var svår, och vi sänder

även en mycket varm tanke till vår förre redaktör Kristina Thorén som hjälpte oss i 10 år och nu försöker återhämta sig efter en svår stroke. Dokumentation. Vi har samlat en enorm mängd data kring fjällrasens historia och härstamningar som bland annat kommit till uttryck i fjällrasboken och i det nu långt komna dataregistret. En tjurpärm med semintjurarnas kompletta härstamningar har getts ut. Sent omsider blev vi även digitala med en fungerande hemsida. I det sammanhanget vill jag nämna Majvi och Görgen Majewskis arbete med hemsida och inte minst jättearbetet med registret, för få av oss vet om betydelsen av det.

Rådgivning. Vi har hjälpt så gott vi kunnat när det gäller intyg om renrasighet. Från den första förhandlingen kring stödet för hotade raser som sköttes av Patrik Gyllenhammar och undertecknad (om än då som representanter för SKB) har vi försökt påverka jordbruksverket till så enkla regler som möjligt och försökt hjälpa djurägarna så gott vi kunnat med intyg om renrasighet. Vi har försökt hjälpa till med livdjursförmedling och avelsrådgivning så gott vi kunnat.

Spermasamling. Avelskommittéerna via sina sammankallande har lagt oräkneliga timmar på att hålla kontakt med djurägare för att möjliggöra spermasamling av tjurar på Alebäck. Massor av djurägare har utan ersättning ställt upp med arbete och djurmaterial. Alebäckssamlingarna blev upplösningen av förtroendekrisen mellan föreningen och Svensk Avel. Det var i grevens tid som detta arbete kom igång och ett spermalager som inte går att överskatta värdet på finns nu för framtida behov. Här förtjänar många att ämnas, för många för att jag ska börja räkna upp dom, men namnen finns bland uppfödarna av PRF och Alebäckstjurarna. Utan allt detta ideella arbete hade fjällrasen stått mycket svagare idag.

Stämmor. Vi har haft årliga stämmor runt om i hela landet och en i Norge och en i Finland med många minnesvärda stunder. Jag minns speciellt en kyrkbåtsrodd i Hälsingland, en fantastisk middag på ångbåt på under en tur på Ångermanälven och besök på fäbodan i Dalarna under två stämmor. Vi har sett en massa fina fjällkor och blivit mottagna av en stor mängd engagerade djurägare.

Stämman 2002, Lena Lindberg och Sven Blomberg.

Foto: Arkiv

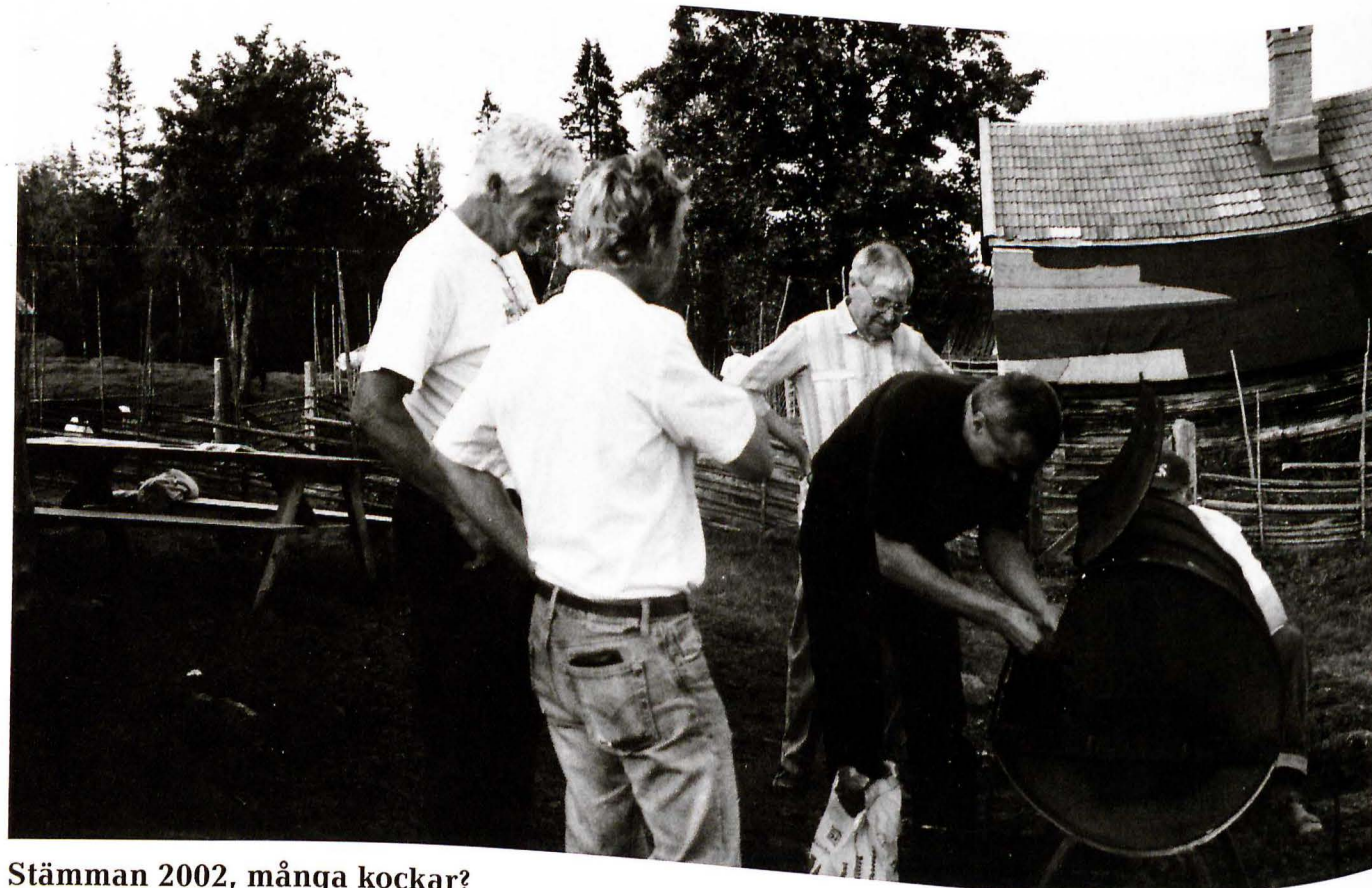
MOT FRAMTIDEN!

Nu startar vi resan mot nästa 20år, dom av oss som är kvar då kommer antagligen att tycka att det gick lika fort som dom senaste 20 åren har gjort, eller kanske till och med fortare. Vi startade föreningen med en medlemsskara som grovt förenklat bestod av mjölkproducenter och före detta mjölkproducenter med dagens mått små besättningar. Tiderna har ändrats på grund av utveckling och beslut som varit bortom vår påverkan, ändå har inte medlemmarna minskat! Det positiva med det är att vi fått in medlemmar med andra perspektiv och nya kunskaper. Vi ser en ökande skara gårdsmejerier tack vare konsumenters efterfrågan av närproducerat och statens beslut att vara positiv till den utvecklingen. Idag ser jag ingen anledning till att tro att den trenden inte kommer att fortsätta, där finns en möjlighet för fjällrasen om än den inte räcker som den enda. Men gårdsmejeriverksamheten gör att fler människor utanför ordinarie mejeriverksamhet lär sig mer om mjölk och med ökad kunskap kommer nya idéer.

Det kommer att finnas plats för fjällrasen i

"vanliga mjölklagårdar" under ytterligare en tid, frågan är hur länge eftersom storleksutvecklingen gått så fort och med den ökat på den ekonomiska satsningen så påtagligt att det är svårt för unga att ta vid. Där kommer politiken att spela en stor roll, men om den vet vi inget. Det vi vet är att ur miljösynpunkt är stora gårdar på flera hundra kor en återvändsgränd när vi ska fasa ut fossilbränslet, men när vågar politikerna säga det samma och tänka om?

Hållningen av hotade raser som dikor har kommit som en direkt följd av EU medlemskapet och den därmed ändrade jordbrukspolitiken. Den är enklare att klara av för nya djurägare och positiv på så sätt att den möjliggör start av nya besättningar och uppstart av djurhållning på mindre gårdar. Den är odelat positiv för miljön och att alla betesdjur behövs för att bevara landskapets prägel och flora är klart. För en ras som fjällrasen som är från början en utpräglad mjölkras så är det en stor utmaning för framtiden att bevara de egenskaperna under de nya förhållandena. Där kommer vi att behöva vara kreativa och öppna för nytänkande och inte rädsla för meningsutbyte och debatt

Stämman 2002, många kockar?

Foto: Arkiv

om vi ska lyckas med det. Vi behöver verkligen alla hjälpas åt så att de besättningarna i vilken form de än är blir de viktiga fästpunkter för fjällrasen som den behöver. Vi måste lyckas föra över all gedigen "kokunskap" som finns hos mjölkproducenterna till de nya medlemmarna med de nya produktionsformerna. Vi måste absolut få till ett närmare samarbete med fäbodbrukarvärlden som har så många möjligheter att vara med och utveckla framtidens mjölkproduktion, och inte minst framtidens fjällras.

Vi behöver även vara rädda om möjligheten att få in fjällrastjurar på Viking Genetics. Vi har fjällkoägare i framförallt både Norge och Finland men även i fler länder som vill ta del av fjällrasen. Den i praktiken enda möjligheten för det är att vi får gjort sperma som är exporterbar, och det sker bara på godkända tjurstationer. Kanhända kan vi utveckla samarbetet ytterligare med framförallt Norge som idag har fler fjällkor i kontroll än vad vi har i Sverige. Ja utmaningarna är många och ingen av oss vet vad framtiden bär i sitt sköte, men kan vi fortsätta att hjälpas åt att dra lasset med de olika kunskaper vi alla har så visst kan vi

klara det. Vi är alla arvtagare till genom århundradena hundratusentals norrländska småbönder som stigit upp varje morgon för att mjölka sina fjällkor och gått ut varje kväll för att göra likadant igen. Som satt fil, kärnat smör, gjort ost. Som varje sommar slagit gräs med lie och hässjat det och burit hem det eller kört hem höet med häst eller dragit det själva på kälke. Nog ska vi väl försöka göra generationerna före oss stolta genom att fortsätta bevara de kolinjer som kom ur deras lagårdar och skötsel. För om det är en sak jag är säker på så är det att fjällrasen och dess mjölkproducerande förmåga kommer att behövas i en framtid, därom råder inget tvivel!

Robert Nilsson

Kyrkbåtsrodd på stämman i Hälsingland 2006.

Foto: Eva Nilsson

NYTT AVELSUPPLÄGG!

På stämman i somras så beslutade vi att lämna gruppavelssystemet för att försöka konsolidera och ytterligare förbättra de ur mjölk kvalitet så viktiga kaseinerna. Ska vi vara ärliga så är det inte lätt för oss att lyckas komma åt nåt speciellt håll med aveln när koantalet är så lågt. Vi kan inte öka avkastningen på rasen som helhet utan får vara nöjda med en bibehållen avkastning. Likadant är det med de exteriöra egenskaperna. Visst strävar vi efter bättre juver men om man kan ta fram och bedöma två till fyra nya tjurar per år via viking G så förstår var och en att då blir det inte två till fyra nya tjurar med toppegenskaper på juver som skulle behövas varje år under tio år för att påverka populationen. Så vi får acceptera spelets regler och göra det bästa vi kan.

Det viktigaste är att vi som djurägare försöker vara rädda om fjällkor som vi i vår drift upplever är bra och föröka dom med så kloka parningar vi kan. Då kan du som enskild djurägare nå betydligt över rasens medel med din besättning och därmed hjälpa rasen på sikt. I en liten population så blir korna, de hållbara, funktionella, friska korna med efter omständigheterna bra produktion de värdefullaste djuren. I all annan modern avel räknas kvigorna som de värdefullaste avelsdjuren eftersom man räknar med att där har man hunnit längst avelsmässigt, en ung Holsteinkviga är genetiskt bättre än en gammal Holsteinko enligt nutidens tänk.

Naturligtvis är varje fjällraskviga viktig även för oss, men av andra skäl, vi har osäkert bedömda avelstjurar som ger osäkravärden till

sina döttrar. För oss blir det därför viktigt att testa varje kviga som föds för att den vägen behålla de bästa djuren i produktion. Speciellt viktigt blir det om vi vill kunna höja juverstandarden i besättningen och på sikt även kunna hjälpa rasen i den riktningen. Kort sagt så måste en fjällkobonde vara mer noggrann och ha ett längre perspektiv än en som kan välja och vraka bland hundratals bedömda tjurar av tex Holstein.

FOKUS PÅ KASEINURVALET!

Det som är attraktivt med att förbättra kaseinerna är att då vet vi att oavsett om tjuren får 90 eller 110 i mjölkindex så kommer mjölken som kon producerar att ha en bra kvalitet med ett högt utbyte. Vi vinner mark oavsett allt annat. En tjur med bra kaseiner i dubbel uppsättning kommer alltid att nedärva dom till sin avkomma. Så vi kan alltså den vägen öka värdet på mjölken utan att mängden måste öka, vilket är väldigt rätt med tanke på en klimatsmart matproduktion. Men ska vi kunna göra urvalet på kaseinerna utan att tappa annat så måste vi kunna jämföra tjurkalvarna mot varandra kaseinmässigt, härstammingsmässigt och produktionsmässigt och då måste vi hjälpas åt att styra upp det en aning så att avelskommittén kan göra rätt val!

Som det nu är och egentligen har varit de senaste åren så vet avelskommittén inte vilka parningar som är gjorda ute på gårdarna. Det är endast i undantagsfall som dom kontaktas och parningar diskuteras i förväg, det är heller inte alltid lätt att veta vilken parning som ska rekommenderas eftersom dom inte vet vilka

Foto: Arkiv

Kor hos Mårten Dahlberg Bjärträ.

andra som är gjorda. Sen ska parningen lyckas och det ska bli en tjurkalv som ska rapporteras till Viking för att dom ska få komma in i diskussionen en gång till. Problemet är det att dom inte har en aning om den inrapporterade kalven är den intressantaste för inköp. Det är naturligtvis ingen som vet vad som ska födas det tillhör spelets regler att vi inte vet vad framtiden bär i sitt sköte, men det krånglar till det för oss när vi har så få möjligheter att köpa in kalvar. Vi får inte köpa in 15stycken och sen välja ut 3 som ska sättas in i användning. Det är omöjligt veta om den kalv som ska diskuteras är den mest intressanta eller om det nästa månad kommer en som är väsentligt mer intressant härstammingsmässigt och avkastningsmässigt. Så vi måste göra något för att kunna hjälpa avelskommittén att göra bästa möjliga val bland kalvarna.
Hur gör vi då det?

STYRNING AV TJURFÄDERNA!

Det enklaste och i praktiken effektivaste sättet vi kan använda för att alla hjälpas åt, är att vi alla använder samma tjurfader på de tänkbara

ra tjurmödrarna under fyramånadersperioder. Vi har följande scenario för framtagandet av tjurkalvar till Viking.

- 1 Viking köper in 3 eventuellt 4 kalvar per år.
- 2 Vi vill ha in kalvar med så bra kaseiner som möjligt men med så breda härstamningar och goda övriga anlag som möjligt.
- 3 Det är beroende på utgångspunkt ca 10-20% av fjällkorna i kontroll som är aktuella som tjurmödrar. Menande med det att dom mjölkar bra, har bra exteriör och är friska jämfört med de andra fjällkorna i besättningen. Av de drygt 800 korna i kontroll i ras 41 och 3 är antagligen drygt 600 så renrasiga att dom kan räknas som fjällkor. 10-20% av det antalet är ungefär 60-120kor per år som kan gå som tjurmödrar.

Delar vi in året i tre perioder om fyra månader och alla använder samma tjurfader på tjurmödrarna under den perioden så får vi i genomsnitt 20-40 kor dräktiga med samma tjurfader per period. Några blir inte dräktiga och några går bort under dräktighetstiden, men vi räknar i exemplet med att vi för varje

Fjällko hos syskonen Abrahamsson och Torsson, Torvalla

Foto: Arkiv

fyramånadersperiod och tjurfader får fram ca 10-15 tjurkalvar efter samma tjurfader att välja av.

SÅ HÄR GÖR VI NU!

Vi börjar med att den första maj 2016 starta tjurfadersemineringarna med 6856 Fred och kör med honom till 31 augusti 2016. Sen tar vi 1283 Gandalf och använder honom från första september 2016 till sista december 2016.

Då kommer det att under perioden första februari 2017 och tionde juni 2017 födas mellan 10-15 tjurkalvar efter 6856 Fred som är intressanta ur avelssynpunkt. När du som djurägare får en sådan så kontaktar du avelskommitténs sammanställande Robert Eklundh som skickar ut ett brev till dig med instruktioner om hur du ska ta hårprov på dom och med ett returbrev tillbaka till honom. Robert håller i insamlandet av proverna och när perioden för 6856 Fred är slut i mitten på juni 2017 skickar han in dom till ett lab för kaseintest. Då kan vi få en samlad bild av kaseinanlagen och övriga anlag på tjurkalvarna och göra ett så informerat och

klokt inköp som möjligt efter 6856 Fred.

Naturligtvis finns det element av att "hur man än vänder sig är ändan bak", inget system är perfekt. Har du en tjurmoder som råkar vara efter 6856 Fred som ska semineras under perioden första maj 2016 till sista augusti 2016 så är det en sån. Då får du endera seminera henne med en annan tjur och strunta i att ha henne som tjurmoder denna sväng. Eftersom 6856 Fred antagligen inte kommer att komma upp som tjurfader fler gånger åtminstone de närmaste åren så kommer alla Freddöttrar att kunna vara med som tjurmödrar framåt i tiden. Alternativt chansar du och väntar med att seminera henne till perioden för 1283 Gandalf börjar och är med på den omgången. Valet är ditt.

VILKA FÖRUTSÄTTNINGAR KRÄVS FÖR FRAMTIDEN?

För att detta system ska fungera och bli så demokratiskt som möjligt krävs det att vi till tjurfäder använder bra tjurar ur kaseinsynpunkt och att dessa har så stort spermialager

att det går att köra ut dom allmänt. Vi får väl se men nåstans runt 200-300doser per tjurfaderperiod borde gå åt för dessa semineringar. Vilket gör att tjuren i fråga måste ha minst 400-500doser i lager för att kunna gå som allmän tjurfader. När vi kört nåt år ser vi om dom beräkningarna stämmer och kan i så fall justera tjururvalet efter det. Men tanken med att inte välja ut en tjurfader med begränsat spermialager är just att alla djurägare ska kunna få tag på sperma och vara med på lika villkor och vi inte ska missa bra kor.

Vi måste välja ut tjurfäder minst ett år i förväg och kommunicera detta löpande i tidningen och på hemsidan samt helst i Husdjur så att alla djurägare kan beställa hem sperma i tid och vara med och dra sin del av "avelslasset". Vi kommer under hela tiden att behöva hantera enstaka parningar efter bra kor och tjurar utan stort spermialager. Jag vet till exempel att det finns ett par djurägare som har ett privat lager av 6787 Laro som är en av rasens genom tiderna bästa tjurar. Naturligtvis kan det bli aktuellt att ta in en son efter sådana parningar, likaväl som någon äldre tjurfader kan bli aktuell med någon son på Viking. Men de får vara enstaka undantag från det system som vi använder. Vi kan även hamna i det läget att vi inte får in någon nog intressant kalv efter en nominerad tjurfader och då kan eventuellt en kalv köpas in efter en annan parning och man får köra om tjuren som tjurfader under en kommande period. Vi ska försöka ha en struktur som ger stadga åt aveln men vi får för den skull inte låta bli att vara flexibel när den chansen bjuds. Det kan naturligtvis även bli så att vi inte kan välja ut en enskild kalv utan försöker få Viking att ta in två efter samma tjur om dom är extra intressanta. Allt kommer ju att bero på vilka kalverbjudanden vi får inskickat.

Vi vet heller inte idag när nästa Alebäckssamling kommer att ske men det är självklart aktuellt att producera tjurar med inriktning på mer udda/unika härstamningar för användande i de samlingarna. Vi får även komma ihåg att en bra ko efter en egen tjur är attraktiv som tjurmoder, speciellt om tjurfadern är en "vanlig" tjur härstammingsmässigt typ 6856 Fred. Är kons fader en tjur som det inte finns samlat sperma efter så hjälper det till mycket i att hålla

nere inavelsgraden på en låg nivå speciellt när vi nu prövar att lämna gruppavelssystemet.

SÅ HÄR SKA DU GÖRA FÖR ATT VARA MED!

Håll utkik efter vilken tjur som gäller som tjurfader för de kommande perioderna om fyra månader. Detta kommer numer att alltid stå på en sida i tidningen samt på hemsidan. Beställ hem sperma efter dom så du har den tillgänglig när perioden börjar.

Kolla upp att dina bra djur har två äggstockar (seminör eller veterinär) och låt den som gör undersökningen skriva ut ett intyg. Alternativt låt dom skriva det på kokortet och kopiera av det och skicka in det som hypunderlag, då ser vi härstamningen på kon direkt. Oavsett kaseiner så måste modern till kalven ha två normala äggstockar, och kalven ha två normala testiklar.

När kalven är född så meddela Robert Eklundh att du fått en kalv efter en aktuell tjurfader. Han skickar dig ett brev med instruktioner och du skickar tillbaka hårprov till honom. Då har du som djurägare gjort allt som du kan för att vi som fjällkoägare ska kunna hjälpas åt att göra det bästa möjliga av våran lilla men ack så goda ras!

Är du osäker om din ko "duger" som tjurmoder så fria hellre än fäll henne. Seminera med den uttagna tjurfadern och meddela avelskommittén när tjurkalven är född så får dom ett större underlag att välja bland och kan göra ett bättre val.

Har du frågor kring detta så ring Robert Nilsson 070-6632192 eller Robert Eklundh 070-3177351

AVELSPLAN

BAKGRUND

Den svenska Fjällrasen av idag är sprungen ur den lantras av östligt ursprung som hållits i de norra delarna av Norden i minst 1000 år. Den organiserade aveln startade i slutet av 1800-talet. Vid ett möte i Östersund 1893 togs ett dokument fram som beskrev hur den svenska fjällrasen skulle se ut. Man började då också föra stamböcker länsvis över fjällrasen som sedan ersattes av en riksstambok år 1912. De norrländska lantraskornas antal uppgick vid slutet av 1800-talet till ca 400 000 kor.

1938 slogs rasföreningarna för svensk fjällras och svensk rödkulla samman och bildade Svensk Kullig Boskap (SKB). Någon sammanslagning av raserna i praktiken blev det dock inte utan raserna hölls i stort sett åtskilda. Stamboksföring skedde i separata delar av stamboken.

Mot slutet av 1960-talet hade fjällkorna minskat kraftigt i antal och för att i viss mån locka bönder att behålla sina fjällkor istället för att byta ut dem mot moderna stora raser så började man att via seminverksamheten korsa in andra raser, bland annat SLB, SJB och västfinsk Rödkulla. Fortfarande fanns det dock bönder som värnade om den renrasiga svenska fjällkon, även om dessa i många år kämpade i hård motvind.

I början av 1990-talet började det bli riktig kris för fjällrasen då de flesta kor var halvsyskon och kusiner med varandra via fädernet och det fåtal renrasiga semintjuror som funnits tillgängliga. Det sattes då endast in en eller två nya tjuror per år i avel. 1993 startas Projekt Rätta Fjällkon (PRF) i samarbete mellan några bönder och WWF. Målet var att råda bot

på den akuta bristen på obesläktat avelsmaterial och att rädda fjällkon som en mjölkras för framtiden. Detta ledde sen till bildandet av Svensk Fjällrasavel på hösten 1995, som fortsatte arbetet enligt PRFs intentioner.

RASEN AV IDAG

Svensk Fjällras omfattar djur av den egna rasen som återfinns under raskod 41 (fjällko) i kokontrollen samt till viss del under raskod 3 (SKB), om dessa har fjällrashärstamning. Till fjällrasen räknas även djur av den norska rasen STN och den nordfinska rasen PSK, med vilka ett historiskt och genetiskt samband finns.

Inom fjällrasen finns en särskild grupp som kallas fjällnära djur. Dessa djur härstammar på modernet från besättningar i Biellojaure, Lillhärjeåbygget, Fatmomakke, Klövsjö, Funäsdalen och Särna. Dessa djur uppmärksammades i slutet av 1980-talet som en extensiv variant av fjällrasen, särpräglad av sin mångåriga vistelse i karg miljö med självhushållning. De har ofta avlats utanför stamboken även om deras gener kan spåras dit.

Samröret med STN-rasen går långt tillbaka, dels via den tämligen livliga handel som under gångna sekel förekom mellan Tröndelag och fjällrasens kärnområde i Sverige. Men även i mer formaliserade sammanhang efter det att aveln startades och en av de mer tongivande kolinjerna i tidig STN-avel köptes som exempel in till Norge från Funäsdalen. STN-tjuror och enstaka hondjur har i tre större vågor under 30-60 talen använts inom fjällrasaveln och idag finns det knappast en svensk fjällko som inte har STN-tjuror bakåt i sin härstamning. Ytterligare STN-material har använts för att bredda den svenska fjällrasen under 90- och 00-talen. Likaså har svenska

hondjur och svenska semintjuror importerats till Norge och där spelat en stor roll inom STN-aveln. Idag uppgår den norska fjällkopopulationen till cirka 870 kor i kokontrollen, och är 2015 större än den svenska.

Vad gäller den Nordfinska boskapen PSK så finns samma handelssituation mellan svenska Tornedalen och norra Finland som i exemplet med STN. Djur fördes kontinuerligt åt båda håll över gränsen. Emellertid led PSK mycket svårt av andra världskriget då den aveln mer eller mindre totalt slogs i spillror varför den moderna påverkan av PSK på fjällrasen är begränsad. Sperma efter ett 25-tal fjällrastjuror har de sista 25 åren exporterats till Finland, och har där använts för att rädda PSK-populationen från inavel. Dryga dussinett hondjur av fjällras har de sista åren sålts till Finland. Enstaka djur har gått den andra vägen varav en tjur med finskt ursprung samlats i Sverige och finns i genbanken samt ytterligare en semintjur importerats i fryst tillstånd och även den återfinns i genbanken. Antalet nordfinska kor i kokontroll i Finland är ca 100.

Utbytet av avelsdjur mellan dessa tre fjällraspopulationer sker om situationen anses så kräva för att hålla en genetisk bredd eller för att vidmakthålla eller förbättra rasens produktionsförmåga eller exteriöra kvaliteter. Idag är de sista anledningarna de viktigaste då den genetiska bredden på fjällraspopulationen är stabil via den idag goda tillgången på obesläktade tjuror. Till Norge kan idag i praktiken endast frusen sperma, samlad på Viking Genetics anläggningar passera gränsen på grund av gällande regelverk. Äldre genbankssperma kan heller inte flyttas över gränsen då denna inte framtagits enligt idag gällande EU-regler vilket även gäller utbyte med Finland. Med Finland är utbyte av avelsdjur lättare på pappret men det är i praktiken väldigt kostsamt att flytta levande djur, så även där är frusen sperma det mest ändamålsenliga sättet att utbyta avelsmaterial.

Antalet fjällkor i officiell mjölkboskapskontroll i Sverige under ras 41 var i januari 2016 ca 490. Dessa kor utgör basen i aveln. Det totala antalet fjällkor av honkön i landet uppgår till ca 2600, ca 300 av dessa är fjällnära. Antalet

fjällrastjuror tillgängliga via semin i Sverige var vid samma tidpunkt 280, varav ca 140 tjuror har så litet spermalager att de betraktas lagda i genbank och i praktiken endast används för framställning av nya semintjuror. Ett 40 tal gårdstjuror används årligen. Cirka 20 % av de fjällnära korna mjölkades 2014.

FÖRENINGEN SVENSK FJÄLLRASAVEL

Svensk Fjällrasavel bildades 1995 för att i möjligaste mån verka för att återskapa den genetiska bredden på fjällrasen som fanns i slutet på 1960-talet, innan korsningsaveln började. Föreningen för sedan starten en stambok enligt av Jordbruksverket fastställda regler och samarbetar med Jordbruksverket och Viking Genetics om framtagande av nya tjuror till seminverksamheten enligt fastställd avelsplan. Utöver detta arbetar föreningen med information och rådgivning kring fjällrasen.

FJÄLLRASEN

Identifiering och registrering av djur

Identifiering och registrering av djur sker enligt de regler som finns i jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:12) om märkning och registrering av nötkreatur, samt de kompletterande regler för härstamningsregistrering och faderskapsbestämning som gäller för officiell kontroll via Växa Sverige.

För de fjällnära djuren förs, efter stämmobeslut 2004, dessutom ett särskilt register av föreningens Fjällnära kommitté.

RASENS KÄNNETECKEN

Fjällkon är av utpräglad mjölktyp. Kroppsvikten kan variera mycket men ligger oftast mellan 400 och 450 kg levande vikt. Både könen är hornlösa även om enstaka behornade, helt renrasiga djur kan förekomma. Fjällrasen har oftast vit grundfärg med prickar, fläckar, fält eller helt färgade sidor i svart, röd eller grå färg. Enfärgade vita, svarta, röda eller grå djur är dock också vanligt förekommande. Rasen kännetecknas av utmärkta torra ben och bra klövar och en i övrigt ganska gracil benstomme. Djuren har ett livligt, kärvt temperament, som tillsammans med den

goda rörligheten och den goda fodersökningsförmågan gör fjällrasen mycket lämpad som mjölkproducent på naturbetesmarker och skogsbeten i t ex fåbodbruk eller i ekologisk mjölkproduktion. Fjällrasen är en omvittnat bra grovfoderomvandlare. Fjällkon visar tydlig brunst, och har en god fertilitet. Mjölken innehåller av de viktiga B-varianterna av Kappa-kasein och Beta-lactoglobulin tillhör världens främsta. Detta gör fjällrasens mjölk synnerligen väl lämpad för ostproduktion.

Fjällrasen har historiskt alltid hållits för sin mjölkproduktion där man med små medel ändå nått en nöjaktig produktion. Köttproduktionen har alltid varit en sekundär fråga och i stort sett bestått av utslagsdjur från mjölkproduktionen.

De fjällnära djuren är i allmänhet lite mindre.

AVELSMÅL

Målsättningen för aveln är att förbättra de för djurägaren ekonomiskt viktiga egenskaperna. En god avkastningsförmåga är därför av största vikt för att hävda rasen inför framtiden. Sedan arbetet med att bredda fjällrasen genetiskt startade på allvar under första halvan av 1990-talet har inte avkastningen ökat som den gjort för de andra mjölkkraserna. Detta beror på att breddningen av rasen har skett genom användande av material ur genbanken, som stammar från 1950- och 1960-talen. Detta innebär att avkastningen i rasen i stort sett stått stilla, medan andra mjölkkraser har ökat sin avkastning med i snitt ca 2000 kg mjölk de gångna 20 åren. Detta har gjort att fjällrasens ställning i ladugårdarna har märkbart försämrats.

För de fjällnära djuren är det huvudsakliga målet att bevara och spara den variation som finns inom gruppen och slå vakt om dess särart som extensiv mjölkko. På kort sikt är det viktigaste målet att öka antalet djur inom gruppen genom att använda så många tjurar i avel som möjligt och undvika nära släktskapsavel. Om ytterligare material behöver tillföras den fjällnära gruppen för att säkerställa tillräcklig genetisk bredd kan detta göras efter förslag från

Fjällnärakommitten och beslut av styrelsen.

MOTVERKA INAVEL

Breddningen av rasen som skett genom det hittills tillämpade gruppavelssystemet har medfört att risken för inavel i stort sett har eliminerats. Detta viktiga avelsmål har alltså uppnåtts vilket medför att avelsarbetet nu kan inriktas på andra mål.

GOD AVKASTNING OCH GODA KASEINER

Den kanske viktigaste möjligheten för att öka fjällkons attraktivitet som mjölkko är att genom avel förbättra mjölken innehåll av goda kaseiner. Här avses Kappa-kasein B, Beta-kasein A2 och B samt Beta lactoglobulin B. Samtliga dessa kaseiner är viktiga vid förädling av mjölken och ger fjällrasen en möjlighet att stärka sin konkurrenskraft inom mejeriproduktionen. De egenskaper som de goda kaseinerna ger mjölken är även positiva i det traditionella fåbodbruket. Att öka andelen goda kaseiner i fjällrasen blir därför ett viktigt mål för avelsarbetet jämte en god avkastningsförmåga.

EXTERIÖR OCH DJURHÄLSA

Vad gäller exteriören är en fortsatt förbättring av juvrets form och anföring viktig. I övrigt bevakas via NAT (Nämnden för avkommebedömning av tjurar) att de utmärkta egenskaperna för lynne, ben och fertilitet behålls på dagens goda nivå. Säkra avelsvärden för sjukdomsresistens är svåra att få fram men dessa beaktas utifrån djurhälso- och därigenom ekonomisk synpunkt när sådana uppgifter finns. Just djurhälsoaspekten och att avla mot en ännu mer hållbar och funktionell ko är en viktig utmaning för att möta framtidens krav.

AVELSARBETETS GENOMFÖRANDE

Styrelsen i Svensk Fjällrasavel tillsätter en avelskommitté bestående av tre personer som ansvarar för att intressanta tjurmödrar semineras med den bäst lämpade tjuren. Avelskommittén genomför årligen ett antal besök ute hos lantbrukare för att besikta potentiella tjurmödrar och intressanta tjurkalvar, dessutom utarbetas

sinstrument. Flera av de senaste decenniets tjurfäder till Viking Genetics är hämtade från

ALEBÄCKSSAMLINGARNA.

Stort arbete läggs även på att bevaka och dokumentera dottergrupper efter privata tjurar, använda ute i besättningarna, för att den vägen leta efter intressanta tjurmödrar. Ett komaterial, som är anslutet till officiell mjölkboskapskontroll, och ett lämpligt antal privata tjurar, använda ute i besättningarna, är förutsättningar för ett avelsarbete som ska kunna påverka rasen i riktning mot avelsmålet.

Föreningen avser att utföra DNA-tester av tjurmaterialet för att säkerställa att de för ystningen så viktiga mjölkproteinerna förankras i rasens arvs massa.

Handjur som används i aveln skall från och med 2011 vara född i en besättning ansluten till kokontrollen. Tjuren ska ha två normala testiklar och tjurmodern ska ha två normalt utvecklade äggstockar. Detta skall intygas av legitimerad veterinär eller husdjurstekniker. Tjuren får inte vara ett resultat av en far/dotter- eller mor/son parning.

För de fjällnära djuren gäller inte kravet på att tjuren skall vara född i en besättning ansluten till kokontrollen, dock är det önskvärt att tjurmödrarna har hållits in situ. I övrigt gäller samma krav.

För att ett djur ska räknas som renrasigt ska djuret i fråga ha far och morfar som är godkända fjällrastjurar, samt att modern ska ha 80 % fjällras i härstamningen.

STAMBOKFÖRING OCH HYPOPLASI

Föreningen rekommenderar stamboksföring av gårdstjurar och hondjur.

För stamboksföring av fjällkor gäller sedan 1940-talet kravet att en ko ska ha intyg om normalt utvecklade äggstockar för att få införas i föreningens riksstambok. Intyget skall vara utfärdat av legitimerad veterinär eller husdjurstekniker. För tjur gäller även där sedan 1940-talet att han ska ha två normalt utvecklade

i samarbete med lantbrukaren en avelsplan för ett optimalt utnyttjande av populationens genetiska resurser.

Alla tjurmödrar ska komma från besättningar där djuren mjölkas och är anslutna till kokontrollen, dvs. de hålls in situ. Förutom de ovan nämnda avelsmålen läggs stor vikt vid att hela tiden ta fram nya tjurar med lättanvända (obesläktade) härstamningar oftast via att använda äldre genbankstjurar som tjurfäder för att på så vis säkra och om möjligt ytterligare öka den genetiska bredden. Ett mål är att andelen använda ungtjurar i besättningarna ska ligga på minst 70 %, på så vis blir risken minimal för att någon enskild tjur tillåts att bli dominerande, s.k. matadoravel. Som exempel kan anges att 2013 levererades 3488 doser till fjällkoägarna av 76 olika tjurar.

Det, såvitt vi kan bedöma, bästa tjurmodermaterialet kombineras med bra avkommebedömda fjällrastjurar med beaktande av att försöka kombinera även bruksegenskaperna så att eventuella svaga sidor kan förbättras. Dessutom görs riktade parningar med en del äldre tjurar som anses behövas för att hålla tillräcklig härstammingsmässig bredd på rasen. Extra stor tonvikt läggs då på att använda tjurmödrar ur produktionsstarka och exteriört framstående kofamiljer. Resultatet av dessa parningar erbjuds Viking Genetics för inköp och uppfödning.

Tjurkalvar som inte köps av Viking Genetics bevakas. Om de utvecklas bra och är hanterbara kan de senare komma ifråga för spermasamling på Alebäck. Här samlas och fryses sperma, i Jordbruksverkets regi. Till urvalet av tjurar för Alebäckssamlingarna tillkommer även material där huvudsaklig vikt lagts vid den härstammingsmässiga bredden. Äldre tjurar ur genbanken testas om möjligt med en eller ett par söner via Alebäck via dottergrupper och/eller söner för att få ett grepp om vilka anlag tjuren nedärver, speciellt på brukssidan.

Jordbruksverkets verksamhet med samling och djupfrysning av sperma från fjällrastjurar utgör en viktig förutsättning för bredden på avelsarbetet. Men förutsätter även att insemination används av djurägarna som ett avel-

lade testiklar och en mor med normalt utvecklade äggstockar för att få införas i riksstamboken. Svensk Fjällrasavel fortsätter den viktiga traditionen.

Utöver stambok förs en särskild förteckning över fjällrastjurar som används på gårdarna som gårdstjur. Denna förteckning uppdateras kontinuerligt.

Föreningen har även börjat bygga upp en databas med inläggning av rasens alla stamboksförda djur samt de kvarvarande idag levande kolinjerna för att få en så total kartläggning av rasens genmassa som möjligt.

En viktig del av avelsarbetet är att se till att könskörtelhypoplasin hålls på nuvarande låga nivå.

Föreningen hjälper djurägare att upprätta seminering-/betäckningsplaner, ger råd vid riktade parningar på tjurmödrar samt bistår vid förmedling av livdjur.

UTVÄRDERING OCH ANALYSER

För att kunna göra en säker utvärdering av avelsarbetet behöver vi tillgång till de uppgifter som Växa Sverige har i sin databas. Hittills har det varit stora svårigheter att få ut dessa uppgifter. Föreningens avelskommitté har via kontakter med de djurägare man känt till fått ut viss men inte fullständig information gällande detta. Vi förutsätter att Växa Sverige inom kort kommer att tillmötesgå oss vad gäller dessa uppgifter så att vi kan fullfölja målen i avelsplanen och uppfylla de av Jordbruksverket ställda kraven.

HÅLLBART NYTTJANDE

Alla djur som används inom avelsarbetet bör hållas på ett traditionellt sätt och mjölkas. Mjolk behöver ingalunda levereras till något mejeri, utan det viktigaste är att djuren används på samma sätt som man gjort i flera hundra år, dvs mjölkas och hanteras. Kött har aldrig varit en primärproduktion för fjällrasen utan en biprodukt av mjolkproduktionen, så måste vi fortsätta göra om vi ska kunna bevara fjällkon som den unika kornas hon är.

Grunden för ett hållbart nyttjande är att få så

många djur som möjligt anslutna till kokontrollen.

Genom föreningens arbete har en tillfredsställande genetisk bredd uppnåtts inom fjällrasen. Övergången från gruppavelssystemet till att avla mot goda kaseiner måste ske under fortsatt noggrant bevakande av den genetiska bredden. Den frysta genbanken av tjursperma omfattar ca 280 tjurar, och vi har också tillgång till de norska och finska genbankerna av fryst tjursperma. Detta talar sammantaget för att den genetiska bredden kommer att kunna upprätthållas även i framtiden. Det register som föreningen bygger upp blir ett viktigt instrument för att bevaka detta.

Denna avelsplan för fjällrasen skall vara föremål för regelbunden omprövning och ha den giltighetsperiod som Jordbruksverket beslutar.

Avelsplanen är antagen av styrelsen för Svensk Fjällrasavel den 2 mars 2016.

Robert Eklundh
vice ordförande

FJÄLLKOTRÄFF I ENKÖPING

Foto: Robert Nilsson

Beundran av naturliga hästkrafter.

Fjällnärakommittén via sin sammankallande Ivan Eriksson hade ordnat en trevlig träff utanför Enköping den 12-13 mars. En tapper skara hade samlats för att höra bland annat på föredrag från Håkan Tunon från CBM (centrum för biologisk mångfald) som talade om jordbrukets och inte minst djurens betydelse i landskapet, och spåren därefter. Ett lättsamt och intressant föredrag som gav tankar inför fortsättningen på kvällen då vi hade ett rätt ingående resonemang kring fjällnärabegreppet och aveln i den gruppen. Att säga att vi nådde en total konsensus i det resonemanget vore en överdrift, men skillnaderna var inte stora. Det finns en vilja att bevara de fjällnära kornas mjölkförmåga, och en rädsla att vi ska döma dom efter de vanliga fjällkornas produktionsförmåga. Många av missförstånden beror på en övertro på att "alla" vanliga fjällkor mjölkar mycket. Det är inte sant som många av oss som

lever på mjölkproduktion kan intyga. Det finns en spridningskurva produktionsmässigt inom fjällrasen som inkluderar de fjällnära. Dom är därvidlag likaväl som på alla andra sätt en del av fjällraspopulationen. Vi talade även om kostnaderna för kokontrollen och om vi som förening skulle försöka få fram projekt pengar för att sponsra kokontrollen för de medlemmar som hjälper till att dokumentera fjällrasen på det sättet. På söndagen besökte vi en ekologisk gård med SRBkor och en mjölkrobot, inemellan SRB djuren gick några fjällrasdjur. Det var "Milly" ättlingar från Focksta. Sen for till Ivan och Mona i Svanviken för att se deras gård. Där blev vi bjudna på en fantastisk lunch och man upphör aldrig att förundras över påhittigheten som frodas där vid Mälarens strand, ett stort tack för den upplevelsen! Sen försvann vi alla hemåt åt var sina håll med nya intryck.

REFLEKTIONER KRING FJÄLLNÄRABEGREPPET

Jag har ju gått ut och medvetet rört om rätt kraftigt i begrepps världen kring de fjällnära korna. Eftersom jag ser hur snabbt vi tappar både kolinjer och kunskap kring fjällrasen har jag blivit nästan provocerad över att man är så "nöjd" med de få fjällnära kolinjerna som finns, och att man inte verkar oroas över utvecklingen på "den andra delen" av fjällrasen. När jag skriver det så vill jag direkt påpeka att detta sannerligen inte gäller alla fjällnäraägare, så häng inte upp er på det. Men för mig är det tydligt att med den inriktning vi haft tills nu så håller vi de facto på att dela upp fjällrasen i två delar och många är helt nöjda med det. Jag är definitivt inte det, jag tror vi missar nåt viktigt om vi gör det.

Jag rörde som sagt om, och hade förhoppningen om att det skulle kunna komma fram argument som var intressanta, nytänkande, kanske rörde jag för våldsamt så det blev mest försvarsställning som intogs. Den är inte alltid den mest kreativa och kanhända tänkte jag fel kring sättet jag startade debatten på. Jag har efter mycket kopratande kring extensiv mjölkproduktion det sista året landat i att vi tills vidare behöver/har nytta av en extensivare driven del av fjällrasen än den som vi tar fram för Viking Genetics och de "vanliga" mjölkgårdarna. Det finns hos vissa konsumenter en efterfrågan på "Gräsmjolk" framtagen extensivt utan kraftfoderutfodring, och det är inte alla kor som mår bra på det, inte ens alla fjällkor. Vi har nu en besättning i kokontroll som provar gå över till ren gräsutfodring och det verkar inte vara tvärlätt att snabbt (från ett år till ett annat) ställa om en ko från intensiv produktion till extensiv dito, en del kor, inte alla, men en del blir tråkigt magra. Inte magra så att dom skiljer ut sig från fjällkor på bilder från förr men magra med dagens rätt "småfeta mått mått" och det är ju det måttet som djurskyddsinspektörerna mäter med.

Vi får även kontinuerligt veta mer om Epigenetikens inverkan på hur generna ärvs och kommer till uttryck hos djuren, vilket gör att just det fortsatta bruket av korna som mjölkkor verkar bara bli viktigare om vi ska bevara fjällrasens egenskaper. Men det är även minst lika viktigt att bevara mjölkningen på den mer extensivt drivna delen av fjällrasen om vi ska få med oss allt in i framtiden och vara förberedda för en än mer klimatsmart matproduktion om vi nu använder det modeordet.

När vi startade bevara den fjällnära delen av rasen så var det för att vi skulle ha den som en genbank för den "vanliga" delen av fjällrasen i tron att den härstammingsmässigt/genetiskt skulle skilja ut sig. Nu gör den ju inte det så mycket härstammingsmässigt men paradoxalt nog kanske den ändå gör det på ett epigenetiskt sätt, åtminstone om fortsätter mjölka dom. Om vi bevarar deras förmåga att producera mjölk under extensiva former så skiljer dom ut sig på ett positivt sätt, men då måste dom mjölkas, och vi behöver se mer till hur vi använder djuren än på en specifik härstamning. Vi behöver även fjällnära kor som är med i kokontrollen så vi får dokumentera mjölmängder, fetthalter, proteinhalter, laktationskurvor och juverhälsan. En fjällnära ko med fyra-fem generationer dikodrift i Skåne är inte lika intressant som en som mjölkats kontinuerligt generation för generation uppe på lillhärjeåbygget även om härstamningarna kan vara liknande. Det är absolut inte bara härstamningen som säger nåt om djuret! Det trodde vi förut men forskningen visar att det är svårare än så.

Detta gör att vi kan och enligt min mening bör titta med nya ögon på framförallt den del av fjällrasen som hålls på fäbodrar på sommaren för att addera material/kolinjer till den extensiva gruppen. Jag skulle vilja att vi orkade ta mer

Koprat!

Foto: Robert Nilsson

kontakt med fäbodbrukarna och ta del av deras material i aveln på en mer extensiv eller om man så vill "ursprunglig" del av fjällrasen. Kor som vi vet fungerar på skogsbete, går ut och letar mat, kommer hem som dom ska och kanske finns det dom som tål rovdjur bättre än andra. Att addera djur av den typen till det vi idag kallar fjällnära kor förstör ingenting utan hjälper till att bevara det särpräglade = den extensiva mjölkproduktionsförmågan! Gör vi det så får vi en viktig brygga mellan det som idag går åt två skilda håll, nämligen de djur vi idag kallar fjällnära och Fjällrasen.

Jag ser dagens fjällnäraägare som en mycket viktig resurs för fjällrasen. Vi som har fjällkor och lever på att sälja mjölk till mejerier är idag hårt ansträngda, mycket hårt ansträngda av den urdåliga ekonomin i dagens mjölkproduktion. Det är inte lätt att vara innovativ och påhittig när man jobbar 70-80 timmar i veckan med kor, trasiga maskiner, papper och all annan skit. Tiden och orken till det nytänkande som behövs finns liksom bara inte. Den här gruppen djurägare är idag oerhört viktig för att

så många av kolinjerna finns bevarade där, en oproportionerligt stor del av fjällrasens genetiska bredd finns hos det dryga dussinet större fjällrasbesättningar som är kokontrollanslutna. Därför är alla andra fjällkoägare som ännu inte är "fast" i en produktionsform så oerhört viktiga för att hjälpa till att bevara en större del av fjällrasen för framtiden och där finns många av dagens fjällnära ägare.

Under överskådlig tid kommer de kontrollerade korna i de mjölkproducerande besättningarna att vara rasens ryggrad, men det behövs mer, mycket, mycket mer. Alla satsningar på alternativa produktionsformer, gårdsmejerier, fäboddrift, husbehovsjordbrukande, etc behövs!! Allt sånt behövs för att ge kött på benen till den ryggrad som de kontrollerade korna utgör och vi behöver ha ett utbyte av djur mellan de olika produktionsformerna. Då bevarar vi en så genetiskt bred fjällras som möjligt och ger den den största chansen att betyda någonting för framtiden.

Jag träffade på träffen i Enköping flera djurägare som redan gör, och kan fortsätta göra, stor positiv skillnad i bevarandet av fjällrasen. Människor med idéer och engagemang som är hur viktiga som helst för rasen. Jag tänker inte bestämma vad du som medlem i Svensk fjällrasavel ska ha för djur i din besättning, du får tycka om vilka kor som helst men jag hoppas att vi alla kan hjälpas åt att tänka kreativt, tänka nytt för att lyckas att bevara och utveckla fjällrasen för framtiden. Jag tänker därför inte motionera till årets stämma om någon definitiv väg i frågan kring den extensiva delen av fjällrasen och hur vi ska avla med den. Jag vill vänta och se om vi kan få till kontakter med fäbodbruket och om vi kan hjälpas åt att där tillsammans med dom djurägarna få fram deras djurmateriäl i aveln och vart resonemangen kring deras produktionsvillkor och förutsättningar leder.

Dela med dig i tidningen av dina erfarenheter och tankar.

Robert Nilsson

Porto betalt

B-post

~~Avs: Svensk Fjällrasavel
c/o Robert Nilsson
Övre Svartflå 515
961 98 BODEN~~

Glada miner i nyombyggd lagård hos Tina och Robert Eklundh i Järbo.

Foto: Robert Nilsson

Detta material har delvis
finansierats med EU-medel